

2.4 Актуальні питання підготовки студентів-юристів в умовах війни в Україні

Відкритий воєнний напад Росії на Україну спричинило значну шкоду правам людей, їх законним інтересам, життю та здоров'ю, навколишньому природному середовищу і безпеці держави, тобто негативно вплинула на всі сфери життя, насамперед і на освітню сферу. У зв'язку з російським вторгненням велика кількість навчальних закладів змушені були тимчасово призупинити освітній процес. Крім того, важливо зауважити, що частина закладів освіти зазнали значних руйнувань від ворожої авіації і артилерії. І на сьогодні, деяка частка студентів та науково-педагогічних працівників знаходяться в українських містах, де ведуться активні бойові дії, інші вимушено покинули рідне місто і знайшли притулок в інших містах України та за кордон, а певна часка – була мобілізована або зарахована до лав сил територіальної оборони.

Все це торкнулось і вищої юридичної освіти. У містах України знаходяться університети, де здобувають юридичну освіту понад 25 тисяч студентів на денній формі.

Підготовка майбутніх юристів відіграє важливе значення у забезпеченні органів державної влади, правосуддя та правопорядку, у зв'язку з цим, вища юридична освіта посідає одне з пріоритетних місць в українській системі освіти. Це пов'язано з тим, що професія юриста включає в себе вирішення різного роду професійних завдань, які пов'язані із забезпеченням функціонування держави на належному рівні і всебічним захистом громадянських прав і свобод, особливо, це стосується на даний час, війни. Нині підготовка майбутніх юристів до обраного фаху в українській правовій системі має позитивно впливати удосконаленню їхнього професіоналізму, набуття професійних знань, умінь і практичних навиків, що дозволять пристосуватися у сучасному світі.

Нині істотно змінюється завдання вищої школи щодо професійної підготовки юристів. Звичне очне навчання для майбутніх фахівців, і насамперед,

для юристів, при цьому можливе лише за кордоном, а навчальний процес в Україні було відновлено в дистанційному форматі та змішаного навчання.

Як відомо, науково-педагогічні працівники та здобувачі освіти (майбутні юристи), на нашу думку, певним чином вже пристосовані до дистанційного навчання, яке набуло поширення в останні роки через світову пандемію корона вірусної хвороби. Але, на даний час, діяльність усіх учасників навчального процесу є складною. У зв'язку з цим, необхідно створити належного рівня освітнє середовище, щоб забезпечити психологічну комфортність, мотивацію до навчальної діяльності та впровадження в освітній процес технологій дистанційного навчання, які дозволять підвищити результативність професійної підготовки майбутніх юристів. Саме дистанційне навчання в університетах, які розташовані у містах, де ведуться активні бойові дії, дозволить майбутнім фахівцям незалежно від часу та місця знаходження отримувати доступ до інформаційних ресурсів, комунікувати з педагогами, оволодіти знаннями за допомогою інтерактивних методів навчання та забезпечує створення сприятливих умови для гуманізації й індивідуалізації освітнього процесу, підвищення мотивації до пізнання та посилення самостійної роботи майбутніх юристів.

У інших містах для підготовки майбутніх юристів впроваджується змішана форма навчання, яка поєднує очний та дистанційний режими. При цьому, практичні заняття можуть проводитись в очному режимі, лекційні – дистанційно. Змішане навчання відрізняється від дистанційної форми тим, що освітній процес здійснюється з очним спілкуванням суб'єктів навчання з їхніми наставниками, а це забезпечує застосування сильних сторін безпосереднього й онлайнного навчання на максимальному рівні. Крім того, у змішаному навчанні потрібно так спланувати застосування реального та цифрового простору, щоб вони найуспішніше реалізовували потреби майбутніх фахівці.

Варто зазначити, що вирішення окресленої наукової проблеми дослідження починається насамперед із трактування термінів.

Так, наприклад, аналізуючи Положення про дистанційне навчання, яке було затверджене Наказом Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466, представлене наступне визначення поняття «дистанційне навчання», а саме це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок особистості, який реалізується у більшості випадків за опосередкованої комунікації учасників, які знаходяться віддалено у спеціалізованому просторі, яке діє на основі інноваційних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [107].

У процесі аналізу наукових джерел, було визначено, що існують позиції вчених щодо визначення терміна «дистанційне навчання» та «змішане навчання».

Так, наприклад, Ч. Ведемейєр, який був розробником теорії дистанційного навчання [108], зазначав, що сутністю дистанційної освіти є, перш за все, незалежність студента. Інший вчений-педагог Г. Домен, характеризував дистанційну освіту як комплексно організовану форму самостійного вивчення, де процес консультування, презентація різної інформації навчального характеру, забезпечення та контроль триманих знань майбутніми юристами реалізується науково-педагогічними працівниками, які повинні виконувати свої обов'язки [109, с. 133]. Аналізуючи наведене визначення цим вченим даного поняття, можна констатувати, що він робив акцент У цьому на самостійне навчання як важливу умову реалізації дистанційної освіти [110, с. 95].

Інший вчений О. Сердюк описує термін «дистанційне навчання» як нову форму організації навчального процесу, але зазначає, що вона ґрунтується на самостійній роботі майбутнього фахівця [111, с. 19].

Проаналізувавши наукові погляди вчених, можна зробити висновок, що всі вони надають подібні риси щодо трактування терміну «дистанційне навчання».

Розглядаючи інше поняття, а саме: «змішане навчання», необхідно акцентувати увагу на надане вченим О. Базелюком наступне визначення зазначеного поняття, тобто це гармонійне поєднання дистанційної форми навчання (з метою оволодіння теоретичними знаннями) та реальної практичної

діяльності студентів, що надасть можливість використовувати переваги дистанційного та традиційного навчання, а також подолати недоліки, які характерні кожній з зазначених форм [112, с. 106].

Інші вчені, а саме А. Стрюкова, Ю. Триус, В. Кухаренко, характеризували змішане навчання як цілеспрямований процес набуття майбутніми фахівцями професійних знань, умінь та практичних навичок, в умовах поєднання аудиторної та поза аудиторної форми навчання за допомогою використання методів та технологій електронного, дистанційного, традиційного та мобільного навчання, враховуючи при цьому існування у майбутнього фахівця контролю за власним часом, місцем та певним темпом навчання [113].

Отже, під терміном «змішане навчання в межах нашого дослідження розуміємо цілеспрямований процес взаємодії суб'єктів навчання, в якому поєднанні традиційна та дистанційна моделі навчання, та який здійснюється в самій аудиторії (очно) та за її межами, у синхронному та асинхронному режимах, ґрунтується на широкому застосуванні інформаційно-комунікативних технологій.

В наш час, актуальним питанням підготовки майбутніх юристів є гуманізація освіти, що передбачає розгляд особистості як ключової цінності, орієнтування навчальної та виховної діяльності на гармонійний розвиток кожної індивіда. Саме впровадження особистісно-орієнтованого підходу сприятиме прояву значних змін у відносин між усіма учасниками навчального процесу. Тобто, майбутній фахівець стає рівноправним суб'єктом освітньої сфери. А активний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій забезпечив нові можливості для впровадження та реалізації особистісно-орієнтованого підходу в навчанні. У зв'язку з тим, що освітній процес буде здійснюватися на основі комп'ютерно-орієнтованого навчання відповідно до принципів індивідуалізації, активності та самостійності майбутніх фахівців юридичної сфери це сприятиме переходу їх у суб'єктів освітнього процесу.

Таким чином, на основі впровадження дистанційної та змішаної форми навчання здійснюється ще більша трансформація ролей суб'єктів освітнього

процесу, це підтверджується тим, що майбутні фахівці виконують ще активнішу роль, крім того, у процес навчальної діяльності включають нових фахівців з функціональними обов'язками, таких як: тьютора (наставника), адміністратора. технічного інструктора, викладачів, які розробляють навчальні матеріали [114]. Реалізація дистанційної форми навчання базується на Веб-середовищі, що створюється за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. При цьому, важливо зауважити, що до однієї з головних завдань даного Веб-середовища є забезпечення інтерактивної взаємодії всіх учасників освітнього процесу на основі дистанційної форми навчання. На основі цього, майбутні юристи, мають можливість брати на себе певну частину активності науково-педагогічного працівника, що забезпечує формуванню високого рівня мотивації до навчання та сприяє його продуктивності.

А ефективна реалізація змішаного навчання в умовах підготовки майбутніх юристів потребує чіткого планування, підготовки та зміни традиційних моделей поведінки суб'єктів освітнього процесу. Саме змішана форма навчання зміщує увагу із фізичної присутності в спільному освітньому просторі на інтелектуальну включеність та присутність у спільному віртуальному середовищі. Всі учасники навчального процесу, мають доступ до всіх важливих технічних засобів, можуть готувати та опрацьовувати навчальні матеріали, знаходячись при цьому у будь-якому місці.

Важливо зауважити, що застосування змішаного навчання в процесі підготовки майбутніх юристів, сприяє індивідуалізації навчання, що здійснюється за допомогою підбору найбільш раціональних форм та методів навчання, акцентуючи увагу на природних здібностях та особистісних якостей студентів; збільшення можливостей для подальшого саморозвитку та самореалізації; спрямованість освітнього процесу на розвиток кожної особистості. Крім того, зазначена форма сприяє оптимізації навчання, що орієнтована на необхідний підбір методів, форм і технологій навчання з метою досягнення бажаних результатів. І наостанок, змішане навчання допомагає розв'язати проблему, яка пов'язана з інтенсифікацією навчання, тобто

збільшення кількості практичних занять, обсягів часу на реалізацію самостійної роботи, активне використання інформаційно-комунікативних технологій.

Крім того, в процесі підготовки майбутніх юристів в умовах війни з метою налагодження інтерактивної суб'єкт-суб'єктної взаємодії є застосування практико-орієнтованих інтерактивних методів та технологій навчання.

До зазначених технологій входить інтерактивне навчання, яке реалізується на полілогових формах взаємодії майбутніх юристів. У своїх наукових розробках, українська дослідниця О. Пометун охарактеризувала інтерактивне навчання як організація педагогом через відповідну сукупність способів, методів навчального процесу, яке ґрунтується на: – суб'єкт-суб'єктних відносинах викладача та студента; різностороннього комунікативного процесу; застосуванні самооцінки та зворотного зв'язку; активності студента на постійній основі [115, с. 7]. Таким чином, інтерактивне навчання являє собою навчання, що реалізується за умов постійної, активної взаємодії всіх здобувачів освіти.

Як зазначає Д. Грубар, організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, застосування рольових та ділових ігор, спільне вирішення проблеми через здійснення аналізу різних ситуацій [116]. Крім того, саме інтерактивне навчання сприяє формуванню цінностей, практичних навичок і інтегративних вмінь майбутніх юристів, забезпечує створення комфортної атмосфери для налагодження співпраці на основі довіри.

Таким чином, аналізуючи актуальні питання щодо підготовки майбутніх фахівців в умовах війни та посиляючись на наукові розробки вченої О. Пометун стосовно організації інтерактивного навчання, необхідно констатувати, що інтерактивне навчання у майбутніх юристів може бути реалізоване відповідно до наступних умов: організації навчальної діяльності як різносторонньої, партнерської, активного комунікативного процесу, що потребує різного типу комунікації; створення позитивної психологічного клімату; відповідної організації навчального простору на основі природної співпраці та взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу [115, с. 21 – 27].

У зв'язку з тим, що підготовка майбутніх юристів на даний час здійснюється в умовах дистанційного та змішаного навчання, тому інтерактивна взаємодія суб'єктів навчальної діяльності може бути реалізована через застосування наступних методів навчання, а саме: он-лайн лекції та семінарські заняття, які проводяться в синхронному режимі на основі систем аудіо- або відеоконференцзв'язку. А заняття, які проводять за допомогою Інтернет у режимі реального часу, прийнято називати вебінарами. На основі аналізу наукової літератури [114, с. 10] можна підсумувати, що результативними формами організації он-лайн лекцій для майбутніх юристів можуть бути такі, як проблемна лекція, Лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку, лекція-провокація, лекція-діалог, лекція-дискусія, лекція-прес-конференція.

Що стосується семінарів в он-лайн форматі також можна проводити для майбутніх юристів в різних формах (наприклад, проблемного семінару, семінару-розгорнутої бесіди, семінар-конференція, семінар-співбесіда, педагогічний семінар-ділова та рольова гра, семінар-підсумок). Важливо зауважити, що під час викладання інтерактивних лекцій та семінарів в онлайн форматі для майбутніх фахівців необхідно застосовувати такі інтерактивні методи, а саме: ігрове моделювання; метод кейсів і практичних ситуацій; метод психологічних тренінгів; мозковий штурм; рольові та ділові ігри.

Акцентуємо увагу на важливості ділової гри для підготовки майбутніх юристів, що в процесі її реалізації допомагає створювати предметне та соціальне змістовне наповнення майбутньої професійної діяльності зазначених фахівців; моделювати ті відносини, які є важливими для даного фаху; відтворювати професійні ситуації у певний час, який є обмежений; набуті абстрактні знання, інтегративні уміння та практичні навички в контексті професії; підвищувати рівень мотивації до навчальної діяльності майбутніх юристів [117, с. 97].

Крім того, в умовах війни, коли підготовка майбутніх юристів реалізується на основі дистанційного та змішаного навчання необхідно застосовувати різні типи ігрового моделювання: репрезентативне (представлення найбільш

важливих явищ, ситуацій професійної діяльності); варіативне (підбір варіанта реалізації діяльності за вже заданим); проблемне; адаптивне (відомий метод вирішення завдання адаптують до умов чітко визначеної ситуації правової сфери); евристичне (пошук самостійного, неповторного розв'язання завдання професійного характеру; коригувальне [117, с. 98]. Для реалізації лекцій та семінарів в онлайн форматі застосовуються різні онлайн сервіси, такі як: <http://webinar.ua/>, <https://www.gotomeeting.com/> та відповідне програмне забезпечення (TeamViewer).

Значні можливості з метою організації різноступеневої комунікації учасників навчальної діяльності забезпечують такі електронні засоби зв'язку: форум, чат, електронна пошта та різні месенджери.

Так, наприклад, форум під час реалізації дистанційного навчання являє собою певний інструмент, основним завданням якого є створення відповідних умов для проведення обговорень, групових дискусій, консультацій в онлайн форматі щодо дистанційного курсу [118, с. 149 – 150]. За допомогою чату всі учасники навчальної діяльності мають можливість здійснювати комунікацію між собою в реальному часі [118, с. 150]. Щодо електронної пошти, то її необхідно застосовувати для розсилки відповідного навчального матеріалу майбутнім юристам. Крім того, за допомогою даного засобу зв'язку надається інформацію про різні заходи організаційного характеру, та як нагадування про виконання відповідного завдання [119, с. 127 – 128]. І насамперед, різні види месенджерів дозволяє майбутнім юристам обмінюватися повідомленнями або відправляти конкретній людині документи [120, с. 120].

В умовах дистанційного навчання майбутні юристи мають більше пізнавальну активність, самостійність та відповідальність. Крім того, на саморозвиток та самоосвіту майбутнього фахівця, у нашому випадку юриста, відповідає певний рівень індивідуалізації освітнього простору. Тому, саме індивідуалізація є основною для організації самостійної пізнавальної діяльності майбутніх юристів в умовах дистанційного навчання, оскільки вона надає можливість створювати ситуації успіху в процесі навчальної діяльності

Важливо зауважити, що результативність індивідуалізації з метою організації самостійної пізнавальної діяльності майбутніх юристів у процесі дистанційного навчання здійснюється різними засобами.

Але, на наш погляд, в процесі підготовки в умовах війни майбутніх юристів найактуальнішими засобами під час дистанційного навчання є кейсові технології, Інтернет та телекомунікаційні технології. Аналізуючи кейс, необхідно зазначити, що це набір матеріалів, які розроблені для допомоги майбутньому фахівцю під час самостійному оволодінні навчальної інформації з певного предмету.

Одним з результативних методів для здійснення професійної підготовки майбутніх юристів є метод проєктів, який дозволяє підсилити самостійну роботу майбутніх фахівців та допомогти зробити правильний вибір щодо подальшої освітньої траєкторії.

Отримані результати щодо виконання проєктів мають бути помітними, це свідчить про те, що якщо це проблема теоретичного характеру, то чітке її вирішення має бути готове до реалізації, наприклад на практиці, чи семінарі. Зазначений метод базується на системі сукупності таких методів, як дослідницьких, пошукових та проблемних, які за своєю суттю є творчими.

Метою методу проєктів є створення умов, за яких студенти самостійно й охоче здобувають необхідні знання ознайомлюючись з різних наукових джерел, навчаються використовувати їх з метою вирішення нових завдань; покращують вміння для налагодження взаємодії під час роботи з різними учасниками; розвивають розумові та практичні вміння. Реалізація проєкту базується на зв'язку з реальним життям, неординарність форми і створення його самостійно, формування матеріалів, які можуть бути різними формами документування, а саме: анотація, анкета, таблиця, звіт у вигляді фото-, аудіо- або відео презентації, колаж, словник, довідник, наукова стаття тощо. Представлення матеріалу може здійснюватися у різному форматі (дискусія, демонстрування, обговорення, рольова гра, диспут, доповідь, конференція).

Щодо реалізації змішаного навчання у процесі підготовки майбутніх юристів, то саме за допомогою застосування методів проєкту, командної роботи та інтерактивних методів навчання в роботі зі студентами, а також всього арсеналу інформаційно-комунікативних технологій, основою яких є LMS Moodle, хмарні сервіси Google, сайт кафедри та месенджери.

Проаналізувавши актуальні питання підготовки майбутніх юристів в умовах війни в Україні, можна зробити висновок, що вона здійснюється на основі дистанційного та змішаного навчання. Тому вважаємо за необхідне вказати про основні переваги зазначених форм організації навчального процесу для майбутніх юристів, а саме: дистанційна форма навчання надає студентам-юристам незалежно від часу та місця знаходження отримувати доступ до інформаційних ресурсів, підтримувати на належному рівні індивідуальний зв'язок із науково-педагогічними працівниками, оволодіти навчальним матеріалом з відповідних дисциплін через застосування інтерактивних форм і методів і забезпечую таким чином сприятливі умови для індивідуалізації навчального процесу, підвищення рівня пізнавальної мотивації та посилення самостійної роботи. А застосування інформаційних технологій сприяє входженню майбутніх юристів у світовий інформаційний простір, забезпечує рівні можливості з метою отримання освіти, незалежно від того, де вони мешкають, який їх фізичний та психічний стан і також статут в суспільстві. Щодо змішаного навчання, то основними його перевагами для майбутніх юристів є доступність, покращення навчального процесу та зменшення витрат.

Висновок. Отже, необхідно зазначити, що система підготовки майбутніх юристів вже не буде такою, ні структурно, ні змістовно як була до початку вторгнення Росії. Всі університети, стикнуться з браком фінансування і зменшенням кількості студентів. Тому, необхідно розпочинати напрацьовувати дорожню карту перетворення системи вищої (зокрема, юридичної освіти) в післявоєнний період, яка б включала зокрема проведення оптимізації мережі юридичних закладів, за допомогою зрозумілих, об'єктивних та чітко обґрунтованих критеріїв. Крім того, особливо необхідно акцентувати увагу як

повернути студентів в Україну, щоб вони мали змогу продовжити своє навчання на території України, а також на більш змістовне оновлення всіх навчальних програм.

Отже, в умовах війни на території України, значної актуальності в юридичній освіті набула розвитку дистанційна та змішана форма навчання. На наш погляд, дистанційне навчання не може повністю замінити очну форму, але, воно має багато позитивних рис, тому у майбутньому необхідно приділити увагу змішаному навчанню та поєднанні різних форм та методів навчання, відповідно до потреб, можливостей і викликів сьогодення, здійснювати підбір різноманітних організаційних форм, моделей та стратегії навчання, застосовуючи переваги та прикласти багато зусиль до зменшення наявних недоліків офлайн- та онлайн-навчання з метою підвищення якості навчального процесу.